

Az aggteleki lábnyomrejtély

JAKUCS LÁSZLÓ

Kevés olyan titokzatosnak és izgatónak tűnő probléma ismeretes a magyar barlangkutatás történetében, mint a világhírű aggteleki Baradla-cseppkő-barlang immáron másfél évszázados lábnyomrejtélye. Ez a probléma már az elmúlt évszázad huszas éveitől kezdve izgatja a barlang kutatóit, s azóta számos tudós és kutatóvállalkozás foglalkozott a kérdés megoldásával. Mondjuk meg mindjárt őszintén, hogy megnyugtató eredmény nélkül. A titokzatos mezitlábás, illetve bocskoros emberi láblenyomatok kérdése lényegében még ma is nyitott probléma, noha legújabb aggteleki kutatásaink talán közelebb hozták a megoldást. Tekintsük át tehát a kérdéssel kapcsolatos adatokat, elgondolásokat s azokat a nemrégiben talált leleteket, amelyek ennek a rejtélynek a végső megoldása szempontjából döntő jelentőségűek lehetnek.

Köztudomású, hogy az aggteleki Baradla-barlang főfolyosójának legjelentősebb szakaszát 1821-ben Vass Imre Gömör megyei földmérnök fedezte fel azáltal, hogy a korábban járhatatlannak és a barlang végpontjának tartott Vaskapu nevű sziklaomlason és az utána következő szűkebb folyosószakaszon (Vaskapu-szoros) keresztül megkereste a továbbvezető utat. Tudomásunk szerint Vass Imre kutatásai előtt a Barnadlának csak azt az 1800 méteres szakaszát ismerték az emberek, még a barlangrendszert lelkiismeretesen átkutató Rajsz Keresztély is (az 1800-as évek legelején), amely szakaszt ma Ó-barlangnak nevezünk, s amelyik az aggteleki bejáratától a Vaskapuig húzódik.

Vass Imrét is, aki korának legbátrabb és legképzettebb magyar barlangkutatója volt, ez a Vaskapunak nevezett sziklaomlás és a mögötte húzódó mélyvizes, alacsonyabb folyosószakasz évekig visszatartotta az akadály legyőzésében, s csak egy 3 évig tartó szárazság után tudott végül „általvergődni a Vaskapu kelepces vermein.” A Vaskapu sikeres legyőzése után, az új, vad, hatalmas barlangrészen boldogan, egyik ámulatból a másikba esvén, folytatta nagy jelentőségű felfedező útját Vass Imre. Kilométereken keresztül ment előre az ismeretlenbe vezető gigantikus alvilágban anélkül, hogy bárhol is a legkisebb nyomát is találta volna annak, hogy valaha már más is járt előtte. Annál nagyobb volt a megdöbbenése és csodálkozása, amikor hosszú földalatti felfedező útjába már belefáradva, egy óriási terembe feljutva, ott mezitlábás és bocskoros lábnyomoktól kitaposott gyalogösvényt talált, később pedig fekete cserépkoros töredékeket is. Könyvében, amelyben leírja felfedezését (*), a következő módon emlékezik meg erről a különös leletről:

„Itten véltem a barlangnak és fürkészésemnek véghatárát elérve lenni; (az Óriások-terme alatti nagy víznyelő: szerző megjegyzése) — azonban egy kis nyugvás után, a víznek túlsó jobb partján felvonuló sáros hegy azon gondolatra szolgáltatott okot, ha valljon nem kívülről nyomul-e be az a fekete föld? — Valljon nem lenne-e egy kijárás itten felfedezhető? — s azonnal egyik emberemmel, akit arra bízhattam, egyik kőszárlól a másikra ugorván, eljutottam a víz túlsó partjára, és a sáros hegynek nekiindulván, minekutána az azon lévő mészszivárgáson, mint a fagyos sáron annak alján lábaink bebe süllyedeztek, s fellebb a lágyabb s tiszta

* Az aggteleki barlang leírása, fekte területével, talprajzolatjával és hosszába való átvágásával, két táblában; mellyet úgy a régen esmért üregek előadásában, valamint az 1825dik esztendő sz. Iván hava 1so napján felfedezett f6- és legnagyobb ágának helyenkint való leírásában előterjesztett Vass Imre, Tekintetes Ns. Gömör Kishontal T. E. Vármegyének rendszerint való földmérője. Pesten, 1831. Nyomtatta Landerer.

Vértess László ősrégész az „Aranyutcában” általunk feltárt kultúrrétegg anyagát vizsgálja

Foto: Dr. Jakucs L.

sáron oly meredekségre jutottunk volna, hogy már előre léptetni lajtorja nélkül lehetetlen leve: akkoron összejöttömkor készakartva harántékosan vettem utamat és egy gyalogút forma nyomra akadván, annak mentiben egy mélységet, jobbra pedig egymásután következő nagy kősziklák leszakadásaiából halmozott két hegyeket, balra a barlang oldala hosszába terjedő kőszakadást fekiüdni láttam néhány egyes nagy csepegett kövekkel megterhelve. Ottan visszahagyván a vélem jött embereket, magánosan a középső hegynek intéztem lépéseimet, amelyre is azon csudálatos ösvény néhol nagy mélységeken által való szökésekkel vezetett.”

Vass Imre így jutott be az Őriások-termébe. Később így ír az ösvényről:

„A gyalogút forma ösvény, amellyen itt-ott hol bocskoros, hol puszta mezit-láb nyomot, a láb hüvelyinek, a talpnek, sarknak, sőt néhol a bőr vonásainak megkülönböztetésével is a sárban kivenni lehetett, méltán álméltkodásra ragadott s ezért a legközelebbi bemenetelemmel annak nyomozásához láttam. És mivel a Vaskaputól kezdve 2124 ölek hosszában sehol embernymot nem találtam, csak itt ezen borzasztó hegy oldalán, amint több helyeken tett mérésemből kitetszett, ugyanazon egy pár láb 8 hüvelyk és 8 linea hosszú benyomásaira akadtam; melyeknek némelyike a mésszivárgástól félig 1, néhol 2 hüvelyk vastagságnyira is be lenne borítva, mindezekből következtetni lehet, hogy talán századok múltak im-már, amikor azon lábak ezen sáron tapodtak. Még ugyanannak bizonyítására szolgáltnak egy törött fekete korsónak darabjai, melynek készitési módja a mosta-niaktól nagyon különbözik és a tovább említett vízfoglalóknál találtatott.”

Majd később így ír Vass Imre:

„Merdek feje kőszivárgásokon jutni le a hegy oldalán lévő Ganimédes-kút-jához, ahol tiszta innnyavaló vizet, majd apróbb feje medencék, majd fürdőkádnyi nagyságú kő bassinok fogva tartják.” „Itten találtuk az említett fekete korsó dara-bokat, és ezentúl semmi embernymot nem tapasztaltunk többé.”

„Nem értem eszerint céloimat, hogy a Baradla túlsó végén valahol kijöhettek volna, nem teljesedett be azon reményem sem, hogy az óriási hegyeken szemlélt lábnyomoknak honnan lett idevaló jövetelét kitapogathattam volna. Meg kellett elégedni azon gyanítással, hogy a gyalogösvénynek kezdetére, ahol az első hegyen akadtam, és ott későbbben a lágy sáron egy keményforma lyukon, meredeken le oly forma húzást változtatva hosszas és mély sark benyomásaival, mind a két oldalon láttam, mintha egy ember arra a hátulsó részén csúszott volna be; hogy azon különös figyelmet érdemlő ember, aki valaha itt járt, útját erre vette légyen lefelé. Hogy ment azonban vissza, amit lajtorja nélkül mi nem tehetünk, azt másként nem magyarázhatom meg, éppen ha kötélben bocsájtattott volna le, és azon húzatott fel is.”

Ennyit írt Vass Imre könyvében a titokzatos lábnyomleletről. Több adatunk azután nincs is róla a későbbi irodalomban sem. Valószínűleg már az Óriások termének első bejárásai során annyira összetaposták a puha agyagban megmaradt lenyomatokat, hogy rövidesen megsemmisültek. Így tehát e lábnyomleletek értékelésével kapcsolatosan csupán az idézett Vass Imre-féle sorokból kell kiindulnunk.

Legelőször is tisztázandó, hogy az idézett sorok feltétlenül hitelt érdemlők és tárgyilagosak-e? Annak ellenére, hogy nem maradtak reánk e lábnyomokról semmiféle ma is tanulmányozható képek, vagy gipszöntvények, azt nyugodtan megállapíthatjuk, hogy Vass Imre nem képzelődött, azok a bizonyos nyomok ténylegesen létező lenyomatok voltak. Annál is inkább ezt kell gondolnunk, mert ezek a lábnyomok azt bizonyítják, hogy nem Vass Imre volt az első ember, aki ebben a barlangszakaszban járt. Vassnak tehát, ha felfedezésének nagyszerűségét és az általa felfedezett barlangszakasz valóban emberszem nem látta szűzieségét akarta volna bizonyítani, inkább e leletek elhallgatása, mint megírása állott volna érdekében.

Az ösvényre vonatkozó leírásaiból világosan kitűnik, hogy az a Nagy-víznyelő feletti agyagos oldalon kezdődött és onnan az Óriások-termén keresztül, a Ganimédes-kútjáig vezetett. Az idézett szöveg utolsó mondataiból is az tűnik ki, hogy az ösvény kezdeténél, tehát a víznyelő feletti meredék agyagos hegyoldalon olyan csúszási nyomok voltak, mintha valakit ott engedtek volna alá — esetleg kötéllel — felülről. Efelett az agyaglejtő felett a Meseország nevű barlangrész előtere húzódik, ahonnan, ha kötéllel leengedünk valakit, az ténylegesen a lejtőnek arra a részére jut le, amelyet Vass Imre is megjelölt. Ha ezt a feltevést elfogadjuk, akkor a titokzatos lábnyomok okozóiról elképzelhető lenne, hogy a Meseország felől jöttek be a barlangba. Vass Imre mindenesetre erre a feltételezésre jutott.

Ugyanez a meggondolás volt a Révész-féle 1947-es kutatóexpedíciók kiindulási pontjain is. Révész Lajos abból a feltételezésből indult ki, hogy az ősembert csak akkor engedhették le a szóbanforgó „Meseország-előteré”-ből, ha annak valami nyíláson át a felszínnel közeli kapcsolata volt abban az időben s ezen a kijáraton át oda be tudtak jutni a felszínről az emberek. Ezért azután a szóbanforgó barlangrészt alaposan átkutatta. Kutatásai során ezen a részen, az Óriások-terme felett talált is egy 2—3 kisebb teremből álló, addig ismeretlen barlangszakaszt, amely feltevését megerősítette. Ebben a Révész által Meseországnak elnevezett barlangrészben egy rókacontváz feküdt a folyosó végének agyagtalaján. Úgy tűnt, hogy a megoldás útját sikerült meglelni: a róka is ott jutott be a barlangba, ahol a titokzatos emberek, tehát a Meseországon keresztül. A Meseországban, sőt az egész jósvafői barlangszakaszban azonban a leggondosabb kutatással sem sikerült olyan nyílást találni, amely a felszínnel állana kapcsolatban. Révész ezért a további kutatásokat abbahagyta s belenyugodott, hogy az emberek ugyan a Meseországból jutottak be az Óriások-termébe, de azt nem tudhatjuk, hogy a Meseországba miként kerülhettek? Ugyanez a probléma most már a róka contvázával is kibővült.

1953-ban e sorok írója hozzálátott, hogy a Meseország problémáját a lehetőségekhez képest tisztázza. A folyosó végén, ahol egyébként az agyagkitöltés felszínén a rókacontváz is feküdt, nyilvánvalónak látszott, hogy a kitöltés átásával meg lehetne találni a Meseország folytatását. Itt lényegében egy olyan alacsonyabb

mennyezetű folyosószakaszt kellene átásni, amely az idők során mennyezetig feltöltődött barlangi iszappal, tehát ma egy zárt agyagszifont alkot.

Átásásunk során kiderült, hogy a szifon valóban létezik, de ennek sziklamennyezete alacsonyabban van, mint a Meseország talajának felszíne. A szifon sikeres átásása után egy újabb termet találtunk, ennek sem volt azonban a felszínre kivezető nyílása, sőt még mindig körülbelül 60 méter mélységben voltunk a felszín alatt. A szifon szerkezete azonban elárulta azt is, hogy a róka semmiképpen nem juthatott be a Meseországba az általunk talált teremből. Ezesetben ugyanis nem lehetne magasabb, azaz fiatalabb szintű agyagkitöltés felszínén csontváza, mint amilyen korú agyagkitöltés a szifont mennyezetéig feltöltötte. Másszóval: a róka a Meseországba már a tárgyalt agyagszifon teljes elzáródása után került, azaz nem a mi általunk feltárt újabb terem irányából. Ennek ellenére tovább folytattuk az átásat és most az újonnan talált terem túlsó végén, ahol egy újabb agyagszifon zárta el a barlang folytatását, egy 20 méter hosszúságú, mennyezetig agyaggal teljesen feliszapolt folyosót ástunk át. Ennek túlsó végében egy csaknem függőlegesen felfelé nyúló kürtősort kaptunk. A kürtők felső vége már erősen megközelíti a felszínt (méréseink szerint a Galyatöbör oldalában), de végülis nem nyílik ki oda, teljesen el van tömődve vörös agyaggal. Az eltömő vörös agyag, ami a kürtő tetejében található, nem jelenkori felszíni eredetű. A szóbanforgó dolinában „terra rossa”, tehát vörös színű mészkőmálladék talaj egyáltalán nincsen, csak igen kevés fekete „rendzina.” Mindazonáltal nincsen kizárva, hogy évezredekkel korábban, amikor ez a kürtő esetleg felszínközeli részében eltömődött, még volt ebben a töbörben is vörös föld, s ez esetben mégis felszíni bemosásos eredetű lehetne a kürtő tetejének elzáró kitöltése. Ha azonban ezt a feltevést el is fogadnánk, amire sok alapunk nincsen, akkor is csak legfeljebb a neolitikus ember bejutását tudnánk vele magyarázni, s az aránylag egészen fiatal, legfeljebb pár-száz éves meseországi kitöltés felszínén heverő, ugyancsak nem régi eredetű róka-csontváz származását nem.

Az 1953-as kutatásaink végén ebben így belenyugodtunk, s végeredményként elfogadtuk tehát az alábbi összefüggést:

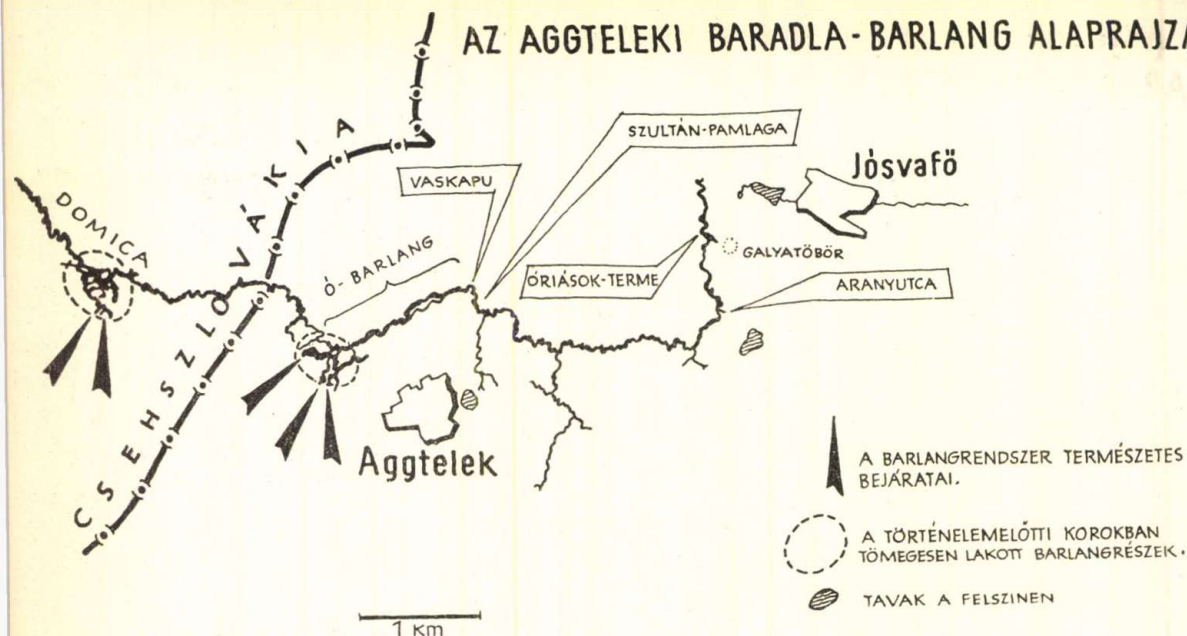
Mintegy 6—7000 évvel ezelőtt az említett kürtő még nyitott volt a felszín felé, ezen át ereszkedtek alá a barlangba a neolitikum emberei (kötéllal), majd végimentek azokon a folyosókon, amelyek később azután mennyezetig feliszapolódtak és elzárultak, és amelyeket mi újból megnyitottunk. Ezután a Meseországon áthaladva, annak Előcsarnokából kötéllal beereszkedtek az óriások-termi víznyelő feletti agyagoldalra s innen ismét gyalogosan tovább folytatták útjukat a Ganimédes-kútjáig, a Vass Imre által ismertetett ösvényen. Ezek szerint a róka, amely kétségtelenül fiatal jelenkori lelet, semmiféle kapcsolatban nem áll a lábnyom emberével, hanem attól teljesen független származású. Minden valószínűség szerint az aggteleki bejáraton át tévedett be a Baradlába, ahol (esetleg üldözés elől menekülve) eltévedt és addig bolyongott a sötétben, míg végelgyengülésben és az éhségtől lesóványodva, a Meseországban elpusztult. A Baradla Rókaágának a végében is talált Rajsz Keresztély annak idején egy hasonló róka-csontvázat, ami ott szintén nem egy ottani régi bejáratnak, hanem annak a bizonyítéka, hogy a róka igen nagy távolságokban tud közlekedni a sötét barlangjáratokban.

A lábnyomrejtély megoldásában eljutottunk tehát addig, hogy egy sereg hipotetikus nehézség (jelenleg eltömődött folyosók korábbani nyitottsága, kötéllal való barlangmászások feltételezése, stb.) árán meg tudjuk magyarázni Vass Imre ősemberének az Óriások-termébe való bejutását a Meseországon keresztül.

Felvetődik azonban az a kérdés is, hogy nem lenne-e egyszerűbb magyarázat, ha feltételeznénk azt, hogy az ősember nem a meseországi hipotetikus úton jutott el az Óriások-terméig, hanem ugyanazon az útvonalon, amelyet Vass Imre is megtett, tehát a barlang aggteleki bejáratától végig a rendszer főágán?

Hogy a lábnyomlelet, legalábbis a meztlábás, nem párszáz éves relikvia, mint ahogy azt Vass Imre gondolta, teljesen biztos. Legfőképpen az említett, a maiaktól nagyon különböző készítmódú korsótöredékek jelenléte bizonyítja, hogy vagy a „bükki” ember, vagy a „hallstatti”ember hagyta ott lábnyomát. Amit Vass Imre még csak nem is sejtett, mi ma már biztosan tudjuk, hogy a Baradlában az aggte-

AZ AGGTELEKI BARADLA-BARLANG ALAPRAJZA

leki bejáratok közelében a történelemelőtti időkben tömegesen éltek benn emberek, akik ilyen fekete cserépkorsókat és egyéb edényeket készítettek. Azóta az aggteleki és domicaai szakaszokból olyan bőséggel kerültek elő az ilyen Vass Imre által leírt fekete korszótöredékek ikertestvérei, hogy egy pillanatil sem teszük kétségessé a leletek korbelt azonoságát.

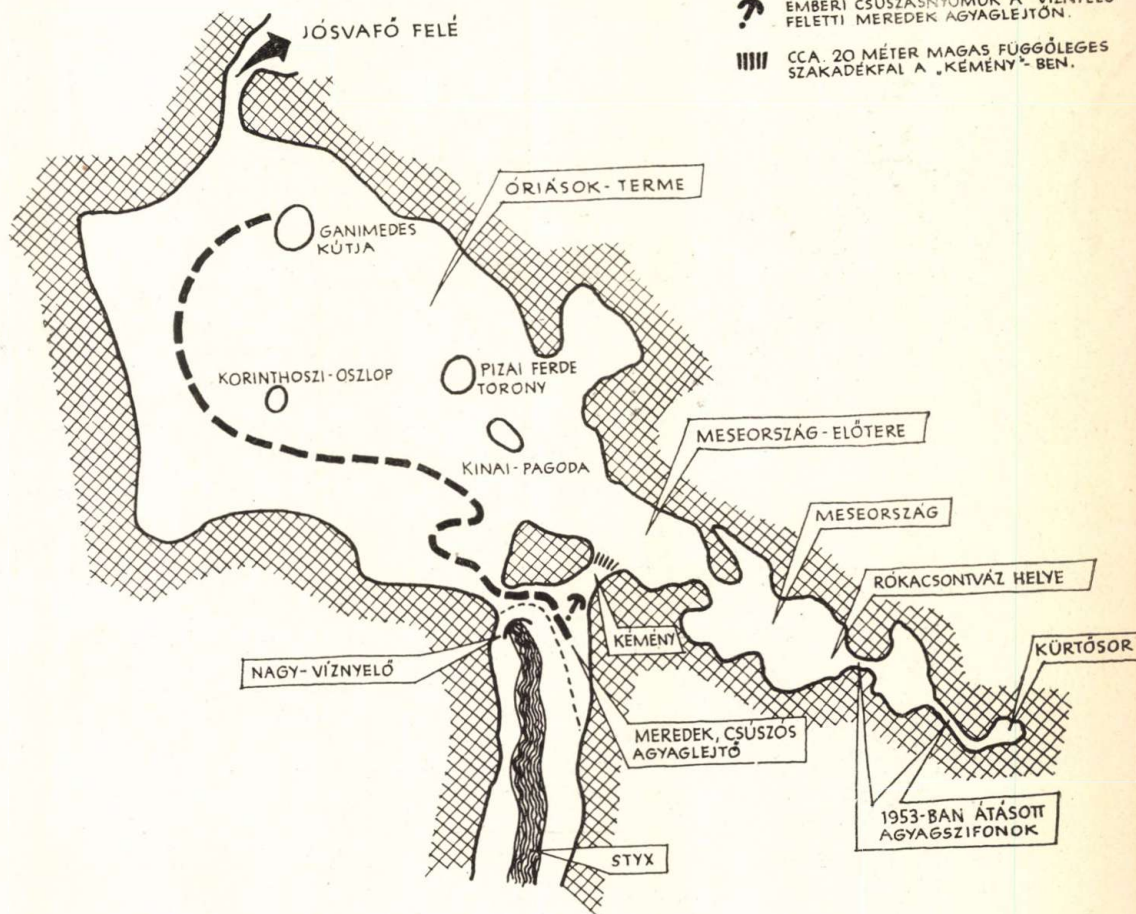
Mi sem lenne tehát egyszerűbb, mint azt feltételezni, hogy ezeknek a barlanglakó törzseknek az egyedei jártak benn a barlang belső részeiben, így az Óriások-terméig is eljutva. Ezt a feltevést azonban ősrégészeink nem fogadják el. Mindjárt megindokolom, hogy miért?

Vass Imre határozottan azt írja könyvében, hogy a Vaskaputól kezdve egészen az Óriások-terméig nem talált semmiféle emberi nyomot. (Ez önmagában azonban még nem jelenthet semmit, hiszen a barlangrendszernek a körülbelül 5 kilométeres szakaszán rendszeresen vannak árvizek, amelyek roppant víztömegükkel még akkor is megsemmisítettek, elpusztítottak volna e szakaszban minden emberi csont, eszköz, vagy cserépedény maradványt, ha egyébként tömegesen lettek volna is ilyenek.) Ha azonban a Baradla és a Domica történelemelőtti emberek által is lakott részeinek kiterjedését vesszük szemügyre térképünkön, feltűnik, hogy a leletek csak a bejáratok közelébe eső termekre korlátozódnak, illetve koncentráálódnak. Régészeink véleménye szerint ezekben az időkben a barlanglakó ember világítószerszáma égő fahasáb, esetleg gyengén pislákoló faggyú, illetve olajmécses volt. Ilyen világítószerszámokkal fizikailag is képtelenség lett volna végigjárni a hatalmas baradlai főágat, amelynek bejárása az aggteleki bejáratától az Óriások-terméig és vissza, még Vass Imre idejében is körülbelül 20 órát vett igénybe, tekintettel a járást megkönnyítő utak, hidak, stb. hiányára. Régészeink véleménye szerint ez már magábanvéve is elegendő indok azzal a feltevéssel szemben, hogy Vass Imre útján juthattak volna az Óriások-termébe a titokzatos emberek. Ehhez azonban hozzá kell számítanunk — mondják — az akkori primitív képzeletvilágot, amelyet a szellemek, rémek s egyéb misztikus képzetek mind megannyi félelemmel és borzadályal tettek gátlásokkal telivé. Különbösen is, mi oka lett volna a történelemelőtti embernek, akit a barlang tudományos felkutatásának vágya még nyilván alig ösztönözhetett, hogy ilyen emberfeletti nehézségekkel járó, hosszas földalatti expedíciókra vállalkozzon? A Vaskapu-szoroson pedig még a legnagyobb szárazság idejében is, csak nagy nehézséggel tudott átvergődni a jó szurokfáklyákkal felszerelt Vass Imre is. Régészeink szerint tehát ki van zárva, hogy Vass Imre útvonalán évezredekkel ezelőtt emberek juthattak volna be

AZ ÓRIÁSOK-TERME ÉS KÖRNYÉKÉNEK LAPRAJZI TÉRKÉPVÁZLATA.

JELKULCS

- AZ ÖSVÉNY HELYSZÍNE ÉS IMRE
LEÍRÁSA ALAPJÁN MEGSZERKESZTVE.
- ? EMBERI CSÚSZÁSNYOMOK A VÍZNYELŐ
FELETTI MEREDÉK AGYAGLEJTÉN.
- ||||| CCA. 20 MÉTER MAGAS FÜGGŐLEGES
SZAKADÉKFAL A „KEMÉNY”-BEN.

az Óriások-termébe. Az Óriások-termének — esetleg a Meseországon át, esetleg máshol — feltétlenül egy közeli természetes kijáratának kellett lennie. Ez a ma uralkodó felfogás.

Vannak azonban ezzel a bizonyos közeli, meseországi kijáratral kapcsolatos olyan problémák is, amelyeket eddig még nem vizsgáltunk meg s amelyek nem kedveznek a hipotézisnek. Érthetetlen például az, hogy a Meseország-előcsarnokából miért kellett emberünknek kötélben lebecsátkoznia a csaknem 20 méteres függőleges sziklafalon, hogy annak alján az agyaglejtő meredek és csúszós hátán lejjebb csúszva, onnan ismét felmásszon az egyre emelkedő terepen az Óriások-termébe? Érthetetlen ez már annál inkább is, mert hiszen a Meseország-előcsarnokából az Óriások-termébe lejuthatott volna egy sokkal kényelmesebben járható, sokkal inkább szembetűnő, lankásan lejtő, veszélytelen és könnyen járható útvonalon is, ott, ahol a Kínai-Pagoda nevű cseppkőtömeg mögött ma is fel szoktunk járni ebbe a felső terembe. Itt nemhogy kötélre, de még csak négykézláb való kapaszkodásra sincsen szükség a közlekedésnél. Nem valószínű, hogy az ősember pusztán sportszeretéből a százszorta nehezebb kötélfüggeszekedéssel való lejutást választotta volna, a könnyű és rövidebb út elkerülésével. Hogy az ösvény

mégis a víznyelő felől hatolt be az Óriások-termébe, ennek csak egy helyes magyarázata lehet: embereink nem a Meseország felől érkeztek.

Egyre inkább az a vélemény kezdett kialakulni bennem, hogy a Vass Imre által leírt bizonyos csúszási nyomok a víznyelő meredek agyagfalán nem úgy keletkeztek, ahogyan ő értelmezte, hogy tudniillik ott felülről leengedtek és felhúztak valakit, hanem úgy, hogy ott valaki a víznyelő irányából való felmászással eredménytelenül próbálkozott, s mikor ez nem sikerült neki, visszacsúszott. Ha valaki ugyanazon az úton közelítette meg ezt a pontot, amelyen át Vass Imre is idejutott, akkor magától értetődő, hogy a továbbjutás érdekében először azon a meredek agyagdombon igyekezett felkapaszkodni, amely felett egy jókora sötét üreget látott. Amint egyébként Vass leírásából kitűnik, ő is ugyanezt tette először s csak miután itt felmászni nem tudott, mert mindig visszacsúszott, vette észre azt az oldalirányban, szinte szintvonalban kitaposott ösvényt, amely innen bevezette őt az Óriások-termébe.

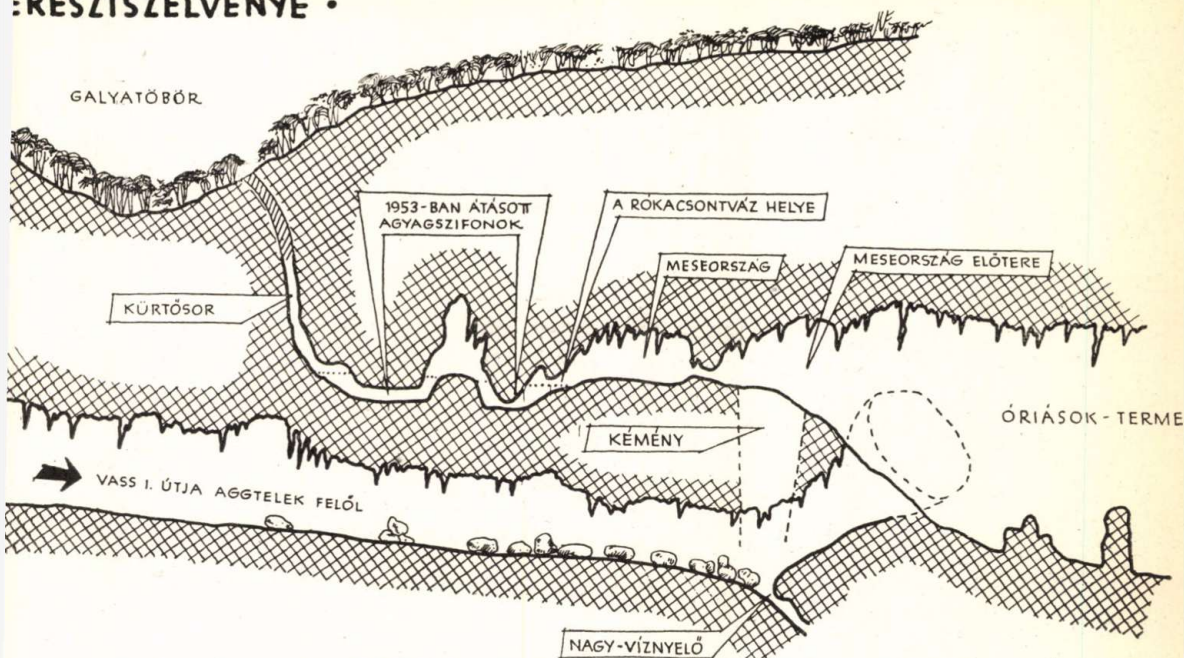
Ha figyelmesen végigolvassuk Vass Imrének erre a bizonyos lábnyomos ösvényre vonatkozó mondatait, világosan kitűnik belőlük, hogy az ösvény a Nagy-víznyelő feletti agyagoldalon kezdődött és abban a szakaszban volt csak látható, amely szakaszban korunkban sem szoktak vízfolyások előfordulni, még árvizek idején sem. Igen valószínűnek, sőt csaknem biztosnak kell tartanunk ezek után azt is, hogy Vass Imre által talált ösvény lényegében csak a legutolsó szakasza egy olyan járt útvonalnak, amely megegyezik Vass Imre felfedező útjával, azaz végigvezetett a Baradla főágán. Csakhogy, míg ennek a gyalogcsapásnak az óriástermi szakaszában, ahol kitaposása óta a nyomokat nem érte árvíz, a barlang ürege teljes konzerválást biztosított, az ösvény többi részét, ami végig a barlang patakmedrébe vezetett, Vass Imre útjának idejére elpusztították a vízfolyások.

Ha ezt elfogadjuk, ebből viszont az következik, hogy nem Vass Imre volt a Baradla-barlang főágának első végigjárója, felfedezője, hanem valaki más, esetleg sokan mások is jártak már ott előtte. Hogy ez ténylegesen így is volt, erre egészen mostanáig nem találtunk bizonyítékokat. A közelmúltban azonban találtunk, mégpedig olyan konkrét és kézzelfogható, perdöntő erejű bizonyítékot, amely feltehetően és szükségszerűen forradalmasítja majd a korábbi történeti idők embere világítószerszámainak képességéről kialakult eddigi tudományos nézeteket. Lehet, hogy más nézeteket is!

A Baradla főágának Vass Imre által felfedezett részében, az aggteleki bejáratától mért 2100 méternél található a Szultán-pamlaga nevű szép mésztufadomb. Efelett a képződmény felett, mintegy 20 méter magasságban, aránylag könnyen megközelíthetően a barlangnak oldalüreg termei vannak. A szóbanforgó melléktermek olyan magasan fekszenek, hogy teljesen kizárt dolog az árvizeknek beléjük való felnyomulása, még a legnagyobb csúcsarádások idejében is. Nos, ebben a magas „terrasz-barlangban” kutatótársaimmal (Putz Gizellával és Mizser Károlylyal) 1959. november 21-én egy hallstatti korú emberi telephelyet fedeztünk fel. Jellegzetes fekete, durva megmunkálású, díszítetlen hallstatti kultúrájú cserépedénydarabokat, fasznet és csonttöredékeket tártunk itt fel, alig pár centiméter mélységben az agyagtalajban. Ezek az autochton helyzetű leletek megdöntik azt az eddig uralkodó felfogást, hogy Vass Imrét megelőzően a Baradla csak a Vaskapuig volt ismert és járható. A leletek alapján most már biztosan kimondhatjuk, hogy a vaskori emberek az egész Baradlát ismerték és bejárták, túl a Vaskapun is, sőt még az Óriások-termét is többször felkeresték.

Aranyutcai kutatásunk során (a Főág 5260. méterénél torkollik ez az inaktív, száraz mellékfolyó) a vízfolyások által már évezredek óta bolygatatlanul hagyott aranyutcai kitöltés-talajban szintén találtunk két vékony kultúrreteget, amely apróbb faszéntöredékekből és fahamuból állott. E rétegekkel szemben akkor teljesen tanácstalanul állottunk és elfogadtuk Vértés László ősrégészünk akkori nézetét, hogy azok esetleg felszíni bemosásos eredetűek is lehetnek. A Szultán-pamlaga feletti lelet megismerése után azonban ma már szilárd a helyzetünk, hogy ezek az aranyutcai leletek is autochton helyzetűek s ugyanazt bizonyítják, hogy a történelemelőtti korokban a teljes Baradlát birtokolta az ember. Most már a Vass Imre által „újrafelfedezett” szakasznak három, egymástól meglehetősen távoli pontjáról

NAGY-VÍZNYELŐ, A MESEORSZÁG ÉS AZ ÓRIÁSOK-TERMÉNEK VÁZLATOS KRESZTSZELVÉNYE •

ismerünk erre vonatkozó bizonyító anyagot. Nehéz lenne, egyre nehezebb azt az álláspontot tartani, hogy mindegyik helyhez (Óriások-terméhez, Aranyutcához, Szultán-pamlagához) egy-egy nyitott, természetes barlangbejárat tartozott még ezelőtt néhányezer évvel is. Ilyen bejáratoknak semmi nyomát nem lehet kimutatni sem a felszínen, sem az illető barlangszakaszokban. Különösen a legfontosabb bizonyítékot szolgáltató lelőhelynek, a Szultán-pamlaga feletti terraszertermeknek a helyzete olyan, hogy ez teljességgel kizárja itt egy barlangbejárat korábbi létezését. A valóság az, bármilyen meglepőnek és szokatlannak hangzik is most előttünk ez a kijelentés, hogy a Baradla szobanforgó részeinek a felfedezője nem Vass Imre volt, hanem előttünk ismeretlen, korábban élő személyek.

A világért sem akarnánk ezzel kiváló századbeli kutatónk érdemeit kisebbiteni. Nem is lehet. Az ő térképező, értelmező és barlangleíró munkája világraszóló jelentőségű volt a maga idejében, s Vass bizonyára jóhiszeműen gondolta magát e barlangóriás felfedezőjének, első emberi végigjárójának. Viszont az újabban fellelt dokumentumok alapján álláspontunkat ebben az érdekes tudománytörténeti kérdésben mégis csak módosítanunk kell, talán még Vass Imre barlangkutató tudós elődeinek munkásságát illető értékeléseinkben is. Ha ugyanis ezzel a szemmel tanulmányozzuk át figyelmesen a Vass Imre kora előtti barlangleírásokat, könnyen arra a megállapításra juthatunk el, hogy a kutatók már az 1700-as években is bejárhatták és ismerhették a Vaskapun túli részeket is. Hiszen Rajsz Keresztély is, aki a Baradla alaprajzát 1801—1802-ben mérnöki felvette, mint leírásából kiderül, csak azért nem folytatta munkáját a Vaskapu-szoros utáni részekben, mert ezen a szakaszon derékig beleesett a vízbe s ez a körülmény munkakedvét szegte. De magának Vass Imrének az érvelése sem meggyőző, amikor azt igyekszik könyvében igazolni, hogy a korábbi kutatók a barlangrendszert csak eddig a pontig ismerték. Nézzük csak meg ide vonatkozó sorait:

„Már Korabinszky geographiai lexikonában említést teszen két anglusról, akiket a londoni tudós társaság küldött Magyarországra ezen barlang kifürkészésére, s hogy azok három napi itt mulatásuk után sem mást kijárást, sem pedig végét nem találván, visszatértek legyen.”

Alljunk meg mindjárt ezeknél a soroknál. Ha Angliából a barlang kifürkészésének céljából az ottani tudós társaság ideküldött néhány embert, akkor e célra nyilván olyanokat szemeltek ki, akik legalábbis jártasak lehettek a barlangokban való közlekedés technikájában. Ha pedig ezek a kutatók három napot töltöttek el a barlangban s azzal tértek vissza hazájukba, hogy annak nem találták meg a végét, akkor valószínűleg nem a Vaskaputól fordultak vissza, hiszen az, mint tudjuk, mindössze 1800 méternyire van a bejáratától.

A továbbiakban így ír Vass Imre kutató elődeinek munkájáról:

„A második bizonyos leírása az, melyet Vályi hazai nemes Farkasnak tulajdonít, de ez előttem szinte ismeretlen. A harmadik Townson, aki 1792-ben tett magyarországi utazásában, s arról kiadott munkájának XV-dik részében röviden, de jelesen és megkülönböztetve szól ezen üregről. Ezután Gróf Teleki D. hazai utazásának 37—39 oldalain emlegeti ezen jeles barlangot, melyet mind addig több mértföldre kiterjedőnek gyanítottak, míg júl. 6-án 1801-ben T. N. Gömör vármegye akkori főispánja, báró Prónay Gábor meghagyásánál fogva s költségein Rajsz Keresztély által kezdetett s végrehajtott mérés után addig ismert főágának hossza 850 öltre (ide nem számítván az oldalágakat) öszve nem huzatott.”

Tudjuk, hogy Rajsz Keresztély felmérését azért nem folytatta, mert övig vízbecsúszott. Semmiféleképpen nem jelenti tehát ez a körülmény azt, hogy a barlang további szakaszait nem ismerték Vass elődei. Mindössze azt jelenti, hogy a Vaskapu-omlásáig készült el a Rajsz-féle térkép. Rajsz mindenestre, talán, hogy munkáját teljesértékűnek tüntesse fel, a részterképet úgy publikálta, mint a barlang térképét s nem beszélt arról, hogy jelentős kiterjedésű szakaszokat nem térképezett fel. Az a körülmény azonban, hogy Rajsz övig vízbeesett, azt bizonyítja, hogy járt a Vaskapu sziklaomlásán túl és ismerte a Vaskapu-szorosnak azt a szakaszát, amelyet Vass Imre már úgy tüntet fel könyvében, mintha 1821-ben ő járta volna be elsőként. Olyan mélységű vízmeder ugyanis, amibe övig bele lehet csúszni, a Vaskapu sziklaomlása előtti szakaszban egyszerűen nincsen. Itt lapos, mésztufával összecementezett széles mederben folyik a Styx, legfeljebb bokáig érő vízmélységgel. Vass Imrének nagyon pontosan kellett azt tudnia, hogy Rajsz Keresztély csakis a Vaskapu sziklaomlása utáni folyosóba csúszhatott bele övig a vízbe, azaz Rajsz átjutott a Vaskapun. Feltűnő, hogy Vass Imre, aki pedig Rajsz Keresztély leírásait pontosan ismerte, erről az egész vízbecsúszásról sehol sem tesz munkáiban említést s könyvében határozottan magának tulajdonítja a Vaskapu sziklaomlásán való első átjutást. Nem tudunk mássa gondolni, csak arra, hogy Vass Imre tudatosan igyekezett elhallgatni azt a körülményt, hogy a Vaskapun keresztül előtte már mások is átmentek. Ő — és ezt nem lehet félreértetni — a barlang korábban ember által ismert végpontjának a Vaskapu sziklaomlását és nem a Vaskapu-szorosnak kb. 100 méterrel beljebb levő mély vízmedencéit jelöli meg. Ezt írja erről:

„A Murányi-várat elhagyván, egy meredek völgyön vigyázva kell leereszkedni az említett nagy kőszikla vagy Murányivár megé egy kis laposra és tovább a pataknak hol egyik, hol másik partján, melly az említett összeforradt kavicsokból áll, jutni az eddig ismert üregnek végső öblébe, amely balra meredek partot, jobbra kis lapos helyet mutat. Közepén a víz leszakadozott nagy kősziklák között folyik le és eltűnik. Az egész egy magas és tágas üreget teszen. Ezen kövek közül a másodiknak, amelyre beljebb menet a kapaszkodó reá akad, első hegye esik, a barlang szájától számítván 850 öles távolságba, egyenességeket, amennyire el lehet látni, vévén; de nem számítom ide az oldalágakat. Eddig volt az ismeretes ág, amelyet az erről szóló írók említettek; következik ezentúl az 1825-dik esztendőben tett felfedezés.”

„A barlang bejáratától a 850-dik ölben van tehát a leszakadozott nagy, a tovább való menetelt hátráltató kőhalom, melly az egész üreget elfoglalja és úgy látszik, a megrepedezett boltozatnak is e kőrákás néminemű támaszt nyújt. Ennek veszedelmes nyílásain nagy üggyel és különös vigyázattal egy kőszárlól a másik kősziklára kell általmenni néhol mászva, csúszva, másutt a hézagokon ugorván keresztül. Itt kezdődik az 1825-ben felfedezett új ág.” — írja Vass Imre.

Még egy figyelemre méltó körülményre szeretnék rámutatni. Az, aki a Vaskapu sziklaomlása alatt átbújik, utána egy elég hosszú szakaszban (a Vaskapu-szorosban) tovább folytathatja útját könnyű szerrel, anélkül, hogy mélyebb vizet kelljen neki gázolnia. Azok a mélyebb vízmedencék, amelyek a szorosban a járdák és hidak megépítése előtt a patakmederbe való továbbjutásnak útját állották s amelyekbe Rajsz is belecsúszott s Vass Imre is csak nagy szárazságban jutott keresztül rajtuk, a Vaskapu-szoros legvégső szakaszában vannak és voltak Vassék idejében is, az ő leírásának tanúsága szerint. Feltűnő, hogy Vass miért küzdötte át magát ezeken a medencéken, amikor pedig rendelkezésre állott volna egy olyan útvonal is a továbbjutáshoz, amelyen a medencéket száraz lábbal megkerülve, közvetlenül a barlang tágas, Vaskapu-szoros utáni folytatásába juthatott volna. A Vaskapu-szoros vízfolyásmenti jobb oldalában, még a mély vízmedencék előtt, van egy könnyen járható oldaljárat, amelynek lejtősen emelkedő szűk folyosóján fel lehet mászni a Vaskapu-szoros felett húzódó tágas, kényelmesen járható száraz felsőágba. Ebből az ágból pedig később ugyancsak kényelmesen lehet lesétálni a mélyvízű szakasz után, ismét akadálytalanul járható főági folytatásba.

Vass Imre ezt a mély vizeket megkerülő járatot vagy nem ismerte, vagy nem akarta könyvében megírni létezését, mert akkor kénytelen lett volna beismerni, hogy minden különösebb nehézség nélkül bejárható volt az a szakasz, amely Vass szerint gátját vetette a korábbi barlangkutatók beljebb való haladásának. Ha azonban Vass Imre nem is ismerte ezt a száraz, könnyű felső útvonalat, ő előtte ezt mások ismerték, mert ténylegesen — ez most már vitán felülálló — évezredek óta sokan, sőt egyes korokban talán rendszeresen is jártak benn a Vaskapu utáni Nagy-Baradlában, amelyet így Vass Imre nem felfedezett, hanem csak elsőként térképezett és róla részletes leírást adott.

Újabb adatok a sárospataki vár történetéhez

BALASSA IVÁN

A sárospataki vár körül minden évben a látogatók tízezrei figyelik, hogy az állványok rengetege között, hogy szépül, hogy fiatalodik hazánk egyik legszebb történeti műemléke, legépebb vára. Ha egyik vagy másik szárnyról lekerülnek a takargató állványok, akkor régi ragyogásában előttünk áll egy-egy részlet, mely eredetileg a XVI—XIX. századból vagy ennél még jóval korábbi időből maradt ránk. Kormányunk egyre növekvő támogatása lehetővé teszi, hogy minden évben több és és több részlet helyreállítása fejeződjék be, hogy a Petőfi által a szabadsághősök oroszlanbarlangjának nevezett vár külseje és belseje egyaránt méltó legyen a Rákócziak dicső emlékéhez.

Különösen az elmúlt három év alatt nagyon sok minden történt a helyreállítás terén, amit a Műemlékvédelem c. folyóirat 1959. 2. számában a helyreállítás tervezője, Détsy Mihály foglalt

össze. Éppen ezért én most nem arról akarok írni, hogy mi történt, hanem arról, hogy a helyreállítás minek az alapján történt. Milyen tudományos kutatás előzi meg a helyreállítás munkáját, a levéltárak, könyvtárak vagy éppen a föld mélyéből felkutatott adatok hogyan szabják meg, hogy ennek vagy annak a bástyának, ilyen vagy olyan legyen az alakja. Ez a munka a háttérben folyik és sok-sok napi eredménytelen kutatás után gazdag jutalma a fáradságnak az, amikor egy apró feljegyzés, egy térkép-vázlat, vagy éppen egy ábrázolás előkerül. Ezek az ásatások eredményeivel együtt lehetővé teszik, hogy nagyszerű múltú műemlékünket úgy állítsuk vissza, ahogy az évszázadokkal ezelőtt nézett a Bodrogra.

*

Magam különböző dolgok után kutatva, sokat forgattam nemrégiben Sá-